

De Xido nomi!

Tolisi Sado

RESPOBLİKƏ TOLİSİ MƏDƏNİYYƏTƏ MƏRKƏZİ ORQAN

Nº 5 (113) 30 dekabr 2010-nə sor

Qəzet 1992-ci sorikü nəşr bedə

GİYMƏTİŞ 40 kop.

TOJƏ - 2011 SOR MÜBARƏK!

Əzizə hovon iən boon!

Şimə de miladi təqvimim omə TOJƏ SORON mübarək! Orzu kardəmon ki, im tojə sor Tolışon, iən co milləton jimon de şoy-voyə xəbon pür bibu. Bə Xido divo kardəmon ki, çəmə "TOLİSİ SƏDO" qəzeti tojə sorədə mutəmadi formədə nəşr bibu və əyo dərc bə ha nivitəyən şimə dili itkən şo biko...

(*"Bə Tolış Bandon va vəz"* nomədə im foto şəkli bəmə
İroni Masal rəyoniko Omid Şəbani vigandası)

"TALES" jurnalının nəşrinə qadağa qoyulmuşdur!

İran İslam Respublikasından həyəcanlı xəbər: "TALES" jurnalının nəşrinə qadağa qoyulmuş, baş redaktoru Şəhram Əzmodə isə həbs edilmişdir

İran İslam Respublikasından həyəcanlı xəbərlər almışlıq: İranda yaşayan talışların ən populyar mətbü orqanı hesab edilən "Tales" jurnalının dərcinə qadağa qoyulmuş, onun baş redaktoru Şəhram Əzmodə isə 6 ay müddətində azadlıqlıdan məhrum edilmişdir. Rəsmi məlumatda görə, jurnal və onun redaktoru milli-dini ayrı-seçkilik salmaqdə ittiham olunur. Şəhram Əzmodənin şəxsləri özündən, vəkilindən və müdafiqilərindən aldığıdır. Gilan ostanının Əssalem rayonunda bir məscidin dağıdılması ilə əlaqədar olaraq "Tales" jurnalında bir müddət önce nəşr edilən tənqid yazıya görə jurnal və redaktoru təqib olunmuşdur. Onlara istinadən, yerli icra hakimiyyətinin mütemadi tələblərinə baxmayaraq, jurnalda bu yazı ilə bağlı heç bir təzkib verilmədiyindən həm jurnalı, həm də redaktorunu cəzalandırmak qərarına gəlinib.

Yeri golmiş-kən, bildirik ki, "Tales" jurnalı Azərbaycan talışları barədə, o cümlədən, Novruzlu Məmmədovun həbsi və müəmmalı ölümü ilə bağlı məlumatları mütemadi olaraq İran ictimaiyyətinə, İranda yaşayan talışlara çatdırıldı. Həmçinin onu da xüsusi qeyd etmək lazımdır ki, "Tales" jurnalı İranda çox populyar və çoxmənli tirajı olan mətbü orqandır. Qeyd etmək vacibdir ki, İranda nəşr edilən digər Talış KİV-lərindən fərqli olaraq bu

jurnal öz demokratik, azadlıklı mövgeyi ilə seçilirdi. Məhz Şəhram Əzmodənin, Novruzlu Məmmədovun hüquqlarının müdafiəsi komitəsinin sədri Hilal Məmmədovla "Nə üçün İran Novruzlu Məmmədovu müdafiə etmədi?" məsəhibəsi də ilk dəfə olaraq bu jurnalda fars dilində dərc edilmiş, sonra isə həmən məsəhibin tərcüməsi qəzətimizin bu ilki №2 (110) və №3 (111) saylarında yayımlanmışdır.

Bütün digər Talış ictimai birlikləri kimi, "Tolışı Sədo" qəzətinin kollektivi də bu xoşagəlməz hadisədən xeyli narahat olduğunu bildirməkə yanaşı, əmin olmaq istərdi ki, yaxın vaxtlarda İran İslam Respublikasının müvafiq səlahiyyəti orqanları bu məsələyə bir daha, yenidən və ədalətçəsinə baxacaq və mövcud qardaşlıq münasibətlərimizin korlanmasına imkan verməyəcəkdir...

"Tolışı Sədo" qəzətinin kollektivi

31 dekabr 1989-cu il "sərhəd hərəkatı"na 21 ildən sonrakı baxış

Azərbaycanda 1989-cu ilin dekabr ayında "sərhəd hərəkatı" geniş vüsət almışdı. 31 dekabr dünya Azərbaycanlılarının həmrəylik gününün tarixə düşməsində bilavasitə bu "sərhəd hərəkatı"nın xüsusi rolü var ki, bəzi oxucularımız, xüsusən də gənclər bu hadisələrdən az məlumatlıdır. Bunu nəzərə alaraq həmən hadisələrin aktiv iştirakçısı, öz şeirləri ilə keçmiş SSRİ-ni lərzəyə salan, milli-azadlıq hərəkatının öncülü, şairi Əli Nasir ilə səhbətləşdim. Müsahibim şair Əli Nasirdir.

Şair, siz milli-azadlıq hərəkatının öncüllərindən olmuşunuz, AXC-nin yaranmasında iştirakınız olubmu?

AXC-nin yaranmasında çox adamın zəhməti var, o cümlədən də mənim. Biz 10-12 nəfərlik tərkibdə Bakı şəhərində mütamadi görüşlər keçirirdik ki, həmən görüşlərdə mənimlə yanaşı Ağamalı Sadiq, Zərdüst Əlizadə, Leyla Yunus, Arzu Abdullayeva, Əlikram Hümmətov, Əbülfəz Əliyev, Rahim Qaziyev, Etibar Məmmədov və sair aktiv bəy və xanımlar iştirak edirdilər. Mən və Əlikram Hümmətov ilk idarə heyətinə təqdim olunsaq da, mən Lənkərandan Bakıya tez-tez gələ bilməyəcəyimi nəzərə alıb, ilk idarə heyətində olmaqdan imtina etdim, lakin Talış zonasının 7 rayon ərazisində AXC-nin yaranmasında mənim və Əlikram Hümmətovon xidmətləri danılmazdır. Ümumiyyətlə o illərdə mən çox işlərdə Bakıdakı ağsaqqallarımız olan Qayğı cəmiyyətinin sədri Xalq yəzici Bayram Bayramov və vətənpərvər həmkarım olan şair Xəlil Rza ilə tez-tez görüşür və məsləhətləşirdim.

Sərhəd hadisələri barədə nə deyə bilərsiniz?

Sərhəd hadisələri ilk olaraq Cəlilabad şəhərindəki 1989-cu ilin oktyabr ayında keçirilən mitinqdən sonra başladı, belə ki, həmən mitinqdən sonra aktiv hərəkatçı Miralimin başlılıq etdiyi böyük bir dəstə sərhədə tərəf hərəkət etdi və bəzi sərhəd dirəkləri söküldü. Elə ilk şəhidimiz - Miryisifi də

onda verdik, Miralim isə bu hadisələr görə sonra həbs edildi. O ki qaldı 1989-cu ilin 31 dekabr Astara mitinqinə, həmən mitinqə bir neçə gün qalmış mən Astara rayon milis idarəsinin rəisinə müraciət etdim ki, 31 dekabrda biz sərhəddə mitinq keçirdəcəyik, bu mitinqdə biza qarşı heç bir təxribatın olmamasını tələb etdim. Mənimlə görüşən Astara milis idarəsinin rəisi sərhədin toxunulmazlığına kimin zəmanət verə biləcəyini soruşdu. Mən, sərhədin toxunulmayağınə zəmin durdum. Bütün məsələləri danişandan sonra Bakıya zəng etdim. Məhəmməd Hatəmi, Bəxtiyar Tunçay, Rauf Şənol, Mənsur Əlisoy və digərləri mitinqdə iştirak edəcəklərinə söz verdilər. Dekabrın 31-də Bakıdan gözlədiyimizdən də çox nümayəndə gəldi. 25 iri həcmli avtobusla Astaraya getdik və sərhəddə 5 saatlıq izdihamlı mitinq keçirdik.

Mitinqdə kimlər çıxış etdilər?

Mitinqdə mən, Məhəmməd Hatəmi, Mənsur Əlisoy, Bəxtiyar Tunçay və digərləri çıxış edib o taylı-baylı həmvətənlərimizin üməd problemlərindən danişdiq.

Lənkəranda AXC-nin fəaliyyəti nə yerdə idi?

Lənkərən - nəinki Azərbaycanın, hətta SSRİ-nin yeganə bölgəsi idi ki, AXC-nin yerli fəalları tərəfindən 1990-cı ilin 10 yanvarında Sovet hökuməti tam devrilmiş, yerli idarəetmə orqanları yaradılmışdı. Hətta Bakıdakı 20 yanvar qırğınından sonra da Lənkərandakı Xalq Hakimiyyəti 7 gün yaşadı. 26-27 yanvar tarixlərində gözü qanla dolmuş Sovet Ordusu Lənkərana yeridi və bizim bu ilk Xalq Hakimiyyətimizi devirdi, şəhidlər verdik və kütləvi həbslər başladı.

Yeri golmiş-kən, onu da xüsusi olaraq qeyd etmək istəyirəm ki, talışlar tasrixən azadlıqsevər xalq olub zaman-zaman mürtəcə rejimlərə qarşı mübarizədə birləşməyi bacarıqlar...

Rafiq Cəlilov

TOLIŞI DİASPORA-ZİNƏ: UMRU

"Tolishi Sədo" qəzeti çəminə nomrə dərc be bəpeşt bəmə xəyli təbrikə zəngon iən məktubon omən. De əmə əlaqə oqətəkəson çəmə qəzetədə xarici məmləkətonadə jidə tolışon jəmoni iən çəvon cəmiyyəton həxədə məlumat sə pidəşone. Çəmə handəkəson xaiş i bə vurə rosindəmon. Rusiyə Federasiyədə jidə Tolışon Diasporə rəhbər de İsmail Şabanovi əlaqə oğətməne və əzyü musahibə peqətməne. Im marağınə musahibə bəşmə nəzə rosnedəmon. Çəmə bəpeşt juqonə musahibon mutəmadi doy nəzədə qətəməne. Çəmə musahib Tolışi Diasporə prezident İsmayıllı Şabanov.

İsmayıllı müəllim, zəhmətə dī-se kəlmə iştə tərcumeyi-hali həxədə məlumat bidentalən...

Az 1965-nə sori Lankoni rayoni Həzərava diəda moədə bəm, 1986-nə sori soveti ordu xidmətikə ogardəbəpeshtə omam bə Moskva şəhəri, Moskvadə kom kardə, həmən bə Ali məktəb daxil bəm. Şəngəne işdə təhsilim dəvəm kardə. 1993- nə sori Moskva agro-injeneriəti akademiyam səm kardə. Hazırədə Moskvadə müstəqil arashdırma fondiadə ko kardəm, həmənki de ictimai ko, yəni Tolışi Diaspora prezidentim.

İsmayıllı müəllim, zəhmətə, Tolışi Diaspori ofəyə karde səbəb və əçay isətnəki fəaliyyəti barədə 2-3 kəlmə bə handəkəson məlumat bidentalən...

Tolışi Diasporə ofəyə karde əsas səbəb bə müasir tələbon cəvob doy gorəbə, yəni tolış zivon, əçay mədəniyyət marde soviyyədəbe, ci tolış tarix daso şədəbə. Hətədə ve alimon, siyasetçion jiço zindəbin ki, əlbət tolış ve vaxte mardə, ci dasto şə, amma əmə tolış Diaspora ofəyə karde bəpəst bı dinyomon sübut kardəki əmə mardənimon, nainki hesimon, hətədə inkişaf kardəmon pidə. Şükür bə Xido, şimə vindəyon ki, tolış Diasporə ofəyə kardəbəpəstə ko xəyli bə nav şədə, konsertən dəvənedəmon, tolış kitobon nəşr kardəmon, tolış idon davonedəmon. Az fik

doydam ki, kali mərkəzon bə çəmə təşkilati gorə ve "norohətin". Az bəvon məslət doydəm ki, həmişə qəp jeyədə de dəqiqə faktor qəp bijənon, küçə schbaton əvəni hummətə eğande bəzne.

Şimə im nezonadə Rusiyə Federasiyə Mədəniyyət nazirinə vindemonon kardə. Zəhmətə bı həxədə, iən co ictimai-siyasi numoyondon vindemoni həxədə məlumat bidentalən.

Əvvəla, əmə Rusiya vətəndaşım, çəmə təşkilatən ci Rusiya rəsmi təşkilat. De Rusiya hukuməti rəsmi odaman, dəçəvon naziron, yaxud de co şəxson vindemon be çəmə garze. Az nəinki de Rusiya naziri, hətədə de co devətən diplomatomənən vindemon kardəm, bı jiço vindemonon pemujye lozime, cənki əmənən qılıq xəlqimon, azən ə yolə xəlqi nümayəndəm, mini bənə xəlqi nümayəndə əşbul kardən və jiçonə əşbulon bə çəmə xəlqi hürmət rəmzi nişon doyda.

İm nezonadə Rusiyadə əhali aşmarde-mon prosesədə tolışon aktivəti kom dərəcədə be? Şimə zinəynə Rusiyadə çənə tolış be bəzne?

Rusiyadə əhali aşmarde-monədə tolışon ve aktivşon iştirak kardeşəne, az xəyli rozi mandim. Səhih vote zindənim, Rusiyadə çənə Tolış be bazne, cənki nəticon hələ elan kardə bəni, amma, fik kardəm aşmarde-monə nəticon əməni qane bəka.

İsmayıllı Şabanov RF mədəniyyət naziri A.A. Avdeyevi qəbulədə...

Oxonə vaxton Rusiyadə rost bə millət-ciə proseson həxədə şimə fiki zine əpi-mon...Bə Tolışon sə ji şe bevəcə hadisə omanı ki?

Əlbətdə, oxonə vaxton Rusiyadə rost bə millatçıə proseson əməniən norohət kardəbe, amma Prezidenti de Baş Naziri bı məsələdə aktivətiko peş, xəyli sakitəti be, əminim ki sabitəti inşallah tam bərpa bəbe. Rusiyada eqiniş milli konflikti səbəbkərən har dı tərəfədə hese. Cənki inson konco bedə bibu, bəre cəvrə adətənən de hürməti əşbul biko. Şükür bə Xido, Tolışonadə xəsarət sə kəs bəni.

İronədə "Taləş" jurnalı dəbaste və əçay redaktor Şəhram Əzmodə bə zindən eğan-de məsəlon şimə münasibət çıköye?

Bale, mi ci məlumatim xəbəm hese və ve heyfələnmiş bedəm. Bi məsələ qornə az de Ironi yolo soviyədə bə diplomaton vin-

demonom kardə və xaişim kardə ki əvon vasitəci bibun, bo Şəhram Azmodə ozod be qornə koməkəti bıkən. Əminim ki, inşallah, Şəhram Azmodə zindondə ve ni-bənişte.

Tolışi Diaspori de Azərbayconadə jidə toloşon əlaqə çökənəye və bə çəmə qəzeti tovsiyən barədə, dī-se kəlmə məse əpi-mon...

Əlbətdə, de Azərbayconadə jidə toloşon əlaqəmon hese, dəçəvon jəmoni marağ-lənmiş bedəmon, bəvon çoxə rujon iən xəsəconi orzu kardəmon. Başmə əzətəti orzum əveki həmişə sədəs beşü, ədalətin bibu, dili soxti bınıviştı. "Tolışi Sədo" səpe ve yolə məsəliyyət eqinədə, yodo bə-məkən ki Tolış təbligatı əsas faktorondə qılıyən məhz im əzətəti. Xido başmə komək bibu!

Весна начинается с проталин, а "Авасор" с танцев

вителем и бессменным руководителем коллектива является Фарбия ханым Шабанова (родилась 15 апреля 1940 г.) из села Каракал. Идея объединить юных школьников из района в постоянный коллектив у Фарбии Шабановой возникла ещё в 1970 году, когда она работала в Доме пионеров города Астары. Тогда названия у ансамбля не было, лишь спустя два-три года возникло имя "Авасор", что в переводе с талышского языка означает "Весна". Свою известность он получил в 1985 году и первоначально в состав ансамбля входило до 45 девушек.

Фарбия ханым вспоминает, как однажды столкнулась с некоторыми проблемами, как семейными, так и политическими - кто-то искусственно хотел подавить работу ансамбля. Но это уже в

прошлом. В настоящее время коллектив насчитывает порядка 20-25 человек - и это не только юные талантливые дарования, но и "старожилы", благодаря которым песенная и танцевальная культура передается от предшествующего поколения к последующему через обучение. За время своего существования музыкальный коллектив, исполняющий богатый репертуар, такой как "На сбore риса", "На жатве", "Лай-лай", "Не капризничай" и другие, восхищал как зрителей Астаринского района, так и самого города Баку, где не раз встречали "Авасор" с шумными аплодисментами на традиционных праздниках, а также на торжественных мероприятиях, посвященных Г.Алиеву. Успешные выступления также прошли в России - в дагестанском городе Кизляр, в Турции - в городах Анкара, Кельчук, в Румынии и Молдавии.

Фарбия ханым - отличный специалист своего нелёгкого дела. Многолетний опыт работы дал ей возможность быть готовой к различным видам деятельности, которые направлены на всестороннее изучение, сохранение, и, самое важное - практическое освоение традиций народной музыкальной культуры. Ещё в юном возрасте она получила образование модельера, а затем в 1963 году поступила на заочное отделение Азербайджанского государственного

института искусств имени М. А. Алиева, поэтому Фарбия ханым и её высокопрофессиональная команда - энтузиастов работают в двух направлениях: занимаются хореографией и постановкой танцевальных номеров, а также они самостоятельно шьют костюмы для выступлений, изготавливают сувенирную продукцию своими руками. Кроме того ими собрана богатая коллекция старинных костюмов, а также головные уборы, предметы быта, книги и фотоархив с целью создания этнографического музея.

Основная работа сводится к организации государственных и мусульманских праздничных мероприятий, посвящённых Дню Республики Азербайджан, Дню защиты детей, праздник Новруз (Навуза-Ид), мусульманский праздник жертва приношения (Гыбона ид) и др.. И сегодня, следуя талышским традициям и обычаям, Фарбия ханым старается сделать праздничное событие ярким и запоминающимся.

Ольга Лонина
(www.talish.info)

Şəhid Novruzəli Məmmədov
bu yarımcıq qalmış povestini 15
saylı cəzasəkmə müəssəsinə köçü-
rülükdən sonra (fevral 2009-cu
il-iyul 2009-cu il) yazmağa baş-
lamışdı. Əfsusdar olsun ki, aman-
sız taleyinin hökmü ilə, hissə-
hissə, kağız parçalarında xəlvəti
olaraq ailəsinə göndərdiyi bu
yazlarını o tamamlaya bilmədi...

(əvvələ ötən saylarımda)

...Həmişə olduğu kimi bugünkü iclasın da təşkilatını Sərbəz Fələkov dərhal iclas qurta-
ran kimi Sədaqətin ovcuna elə qoyulmuşdu
ki, o elə bir cin atına minmişdi, Əhmədə di-
nin dibindən çıxanı dedi: "Bilmirəm nə vaxt
ağullanarsan. Belə də biabırçılıq olar? El içi-
nə bizi lap rüsvay elədin. Bundan sonra qon-
şuların üzünə necə baxa bilərəm?! Ayib deyil-
mi bambılı kimi düşmüsən meydana onun-bu-
nun buyruğunu yerinə yetirirsən. İndiyə kimi
ağzımı yumub sənə güldən artıq söz deməni-
şəm. Fikirləşmişəm ki, cavansan, hələ düzəl-
məyə vaxt var, elədiyiniz səhvələri bir daha et-
məyəcəksən. Amma günün gündən ağlini daha
da itirirsən? Sən fikirləşmişən ki, millət vəki-
lisən, Masallı camaati sənə etimad göstərib
səslərinini veriblər. Sən isə onlara qarşı ağlışız
çıxışlar edirsin. Səndən savayı o bölgədən de-
putat yox idimi çıxarsınlar ekran qabağına,
ancaq sənə gördürələr? Yorulmuşam, daha dözə
bilmirəm. Balalarımı da götürüb çıxıb gedəcə-
yəm atamın xarabasına. Yazib balalarımın
günahı nadir? Bayaqdan giriqlər otaqlarına
ağlaşırlar".

Əhməd gözlərinə inanmirdi ki, bu onun
ömür-gün yoldaşı, uşaqlarının anası Sədaqət-
dir onunla belə tonda danışan ya yox. Səda-
qətdirmi onunla mühərabəyə qalxıb haray-ha-
şır qoparan, yoxsa qonşusu Eybalının qızı,
həyasiqliqdə qonşular arasında ad (çixaran)
qazanmış hamamçı Əskinaz. Əhməd ailə zə-
minində belə vəziyyətə heç düşməmişdi, anla-
ya bilmirdi Sədaqəti hədəqəsindən çıxaran
hansi qüvvədir. Səbəbi nadir ki, uşaqlarının
anası onun üzünə beləcə ağ olur, deyiləsi
mümkün olmayan sözlərlə onu təhqir edir?
Milli Məclisde iş başında Ədalət Əzrayılov,
evdə halalca arvadı Sədaqət xanım və uşaqla-
rı Sərvər, Əlikərim, Elvüsal sanki ona düşmən
kəsilmüşdilər. Hələ Milli Məclisin sədri Else-
vər Aslanovu demirəm. Onun mövqeyindən
də baş çıxarmaq olmur.

-Yox, bunun sirrim öyrənməliyəm, Səda-
qəti dilə tutub kimin onu turkaladığını bilməliyəm,- deyə Əhməd münasib taktika seçməyi
qərara aldı. O, neçə illər idi ki, ailə qurdüğü
Sədaqət xanımın xasiyyətini öyrənmişdi, yeri
gələndə onu dilə dilə tuta biliirdi. Kritik mə-
qamda Əhməd ona desəydi ki, iki-üç günlüyü
çix get ata yurduna bir az dincəl, bundan artıq
hədiyyə onun gözüne görünməzdi. Təki
belə ayrılıq qarşılıqlı razılıq əsasında olsun...

Əhməd bu dəfə də əmin idi ki, bir-iki xoş
söz deyib onun könlünü ələr, ürəyi istəyən hə-
diyyəni ona bağışlayar, ən əsası isə bu yay onu
istirahət etmək üçün bir aylığa Antaliyaya
göndərər, özü isə "biznes"-i ilə bağlı İtaliyaya
gedər. O, şübhə etmirdi ki, Sədaqət Antaliyanın
adını eşitsə, həm də nə az - nə çox bir aylığa
tək başına istədiyi kimi istirahət edəcəyini
bilsə, bütün sırrı açıb söyləyir, bununla da ki-
min ona zərbə vurmaq istədiyini öyrənər.
Sonrakı Allah Kərimdir.

Bu fikirlə Əhməd heç nə verməyibmiş ki-
mi əhvalını pozmadan uşaqlarının anasına bir
söz demədi. Üst-başını dəyişdirib ev libasını
şyninə geydi, adəti üzrə bir istəkan çay içmək
könlündən keçdi. Amma bilmirdi ki, Sədaqə-
tə bunu necə desin. Ömründə kompliment nə
olan şeydi bilməyən, bu vaxtacan bircə dəfə də
olsa, Sədaqətə ağızından kompliment çıxmaya-
yan Əhməd: ceyran, yaman susamışam elə bir
yanğım var, o qədər tərkəndən sonra çay iç-
məliyəm ya yox? Sənin bir stəkan pürrəngi çə-

yin bəlkə susuzluğumu ala. Həm də bir az
dərdləşməliyik. Görürəm sən də yaman yorul-
musan, - deyə ona müraciət etdi. Sədaqət xan-
nim "ceyran" sözünü eşidənə ildirim vuran
kimi diksindi. O, ömründə Əhməddən belə
xoş söz eşitməmişdir. Həm tələbəlik illərində,
həm də ailə qurdüğü illərdə saatlarla telefon-
da dördəşdiyi ancaq Sərbəz Fələkov bu sözlə
ona müraciət edərdi, keçmişindən gələcək
gün-güzərləri barədə dəyuncə danişirdilar.
Hər insanın, xüsusilə qadınların xasiyyətlərin-
də bir zəif cəhət olur ki, onu tapmaq hələm-
mələm nə kişilərə, nə də qadınlara çox vaxt
nəsib olmur. Sədaqət xanımın da ən zəif da-
marı "ceyran" deyə ona müraciət etmək de-
mək idi. Sərbəz Fələkov Sədaqətin ürəyinin
açarı olan bu sehri kəlməni hələ institutda
oxuduğu illərdə "kəşf" etmişdir və bu sehri
kəlmə ona həmişə uğur gətirmişdir. Bayaqdan
ərini qaralayan, dişinin dibindən çıxanı deyən
Sədaqətin qolları boşaldı, başı gicələnmiş ki-
mi yanındakı divana oturdu və mat-mat Əhməd
baxdı. Şübhələr bir an içində onu elə ha-
la salmışdır ki, armudu istəkana süzüb qoydu-
ğu çayı mətbəxdən gətirib onun qabağına
qoymağı tamamilə unutmuşdu. Cəld yerindən
tərəpənib süzüb hazır qoyduğu pürrəngi çayı

mənsub ceyrənsən, -deyə Sədaqət başladı va-
riantları ürəyində təhlil etməyə. Ancaq yenə
susmağı, tələsməməyi üstün tutdu.

Araya bir qədər sükut çökdü. Hər ikisi ər-
aravd bù sükütu pozmağa qərar tuta bilmirdi-
lər. Bugünkü iclasda möhkəm yorulduğunu
bəhanə götirən Əhməd bir qədər dincəlmək is-
tadiyini bildirərək öz yataq otağına keçdi.
Otağının qapısını açanda arxaya yönüb Səda-
qətə "axşam səhbət edərik, indi yorğunan", -
deyə qapını astaca çırıldı.

Şam yeməyin həmişəki kimi ailəliklə-Sə-
daqət, Əhməd, Sərvər, Əlikərim, Elvüsal süfrə
başına yiğisdilar. Bu ənənəni Sədaqət xanım
ata evindən əzəz eləmişdi. Ataları Əsfəndiyev
kişi süfrəyə oturmamış nahar eləməzilər. In-
di öz ailəsində də bu ənənəni o, davam etdirir-
di, Əhməd evdə olanda birgə nahar edərdilər.
Bu vacib gündə də Sədaqət xanım ilk gündən
qoyduğu qanunu pozmadı.

Baxmayaraq ki, Əhmədin boranıplovdan
o qədər də xoşu gəlmirdi, o, şam yeməyinə bo-
ranıplov bişirmişdi. Arabir o talış mətbəxində
də müraciət edib Əhməd üçün müxtəlif xörək-
lər də bişirərdi. Dadlı-ləzzətli, müxtəlif çeşidli
xörəklər bişirməyi də ata-ana evində anası
Nurcanan xanımdan öyrənmişdi. Əhməd hə-

Novruzəli Məmmədov ZINDANDA BİTMƏMİŞ POVEST (Adsız...)

mətbəxdən gətirib Əhmədin qabağına qoydu.
Əhməd qurtum-qurtum çay içdiyək Sədaqət
xanım gözlərini ondan çəkmirdi. Sərbəzla
onun əlaqələrindən Əhmədi məlumatlı olub
olmaması barədə düşünürdü, amma cürot
edib ondan soruya bilmirdi. Xırda bir qeyri
taktiki hərəkət və ya söz hər şeyi alt-üst edər-
di. Odur ki, o : - "qoy görək Əhməd nə deyir,
"dərdləşək" deməkə fikri nə deməkdir" deyə
onun yanında oturub gözləməyi, Əhmədin
onunla nə barədə dərdləşmək istədiyin səbri-
sizliklə gözləyirdi. Bu bir armudu istəkən çay-
da qurtarmaq bilmirdi. Elə bir Əhməd bir istəkən
çayı üsküklə içirdi. Nəhayət son damlasına qədər içib qurtarandan sonra
istəkəni stolun üstünə qoydu, təşəkkür kimi
ona : "ceyranım, sənin dəmlədiyin çayın qədir-
qiyməti yoxdur. Onu ölüyə də içirtsən dirilər"-
deyə ömründə ikinci dəfə ürək açarı olan hə-
min "ceyran" sözünü işlətdi. Hətta sonuna
"im" mənsubiyət şəkilcisi də əlavə etdi. Bi-
rinci dəfə ümumiyyətlə işlətdiyi "ceyran" sö-
zündənsə "ceyranım" daha şirin səsləndi.

-Deməli, Əhmədin hər şeydən xəbəri var,
bir az da keçə o məsələni açıb tökər. İşə bir
bax "ceyran" yox "ceyranım". Yəni, sən elə
belə onun bunu ceyranı deyilsən, ancaq mənə

miş deyərdi ki, boranıplov əsil talış yeməyidir,
di gəl onunla araq getmir. Şam yeməyində
də yuz-yüz vurmasan, onun nə ləzzəti?!

Süfrəyə boranıplovun gətirildiyini görəndə : "bəh-bəh, aromata bax, adamı məst edir
ki!-, deyə növbəti komplimenti də işə saldı. Sə-
daqətə elə gəlirdi ki, Əhməd onu dolayır.
Odur ki, uşaqlar hiss etməsin deyə gözünün
ucu ilə ona tərs-tərs baxdı. Əhməd bu baxışın
altında nələr gizləndiyini duyaraq ona: "cey-
ranım, daha keçib, bir az yorğunluğumuzu almaq
üçün bardan fransız konyakını gətirən, hərəmiz
əlli-əlli vuraq, eynimiz açılar. Nə isə
bu gün ürəyimdən içmək keçir. Həm də dos-
tum Sarkozini yad edərik. Yadindadırısa, Pa-
risdə olanda onu o mənə bağışlamışdı"-deyə
Sədaqətə xatırlatdı. O, yerindən qalxıb bardan
konyakı gətirib süfrəyə qoydu. Əhməd İtaliyadan
Berluskoninin ona hədiyyə etdiyi qədəhləri doldurdu.
Boranıplovu sevməyən Əhməd onu nədənsə istahla yedi. Hələ üstəlik:
"Sən əvvəllər bu cür ləzzətli, dadlı boranıplov
bişirmirdin, adam barmaqlarını da yemək is-
təyir"-deyə başladı tərifləməyə. Arada süfrəyə
qoyulmuş şirkə badımcanından da dilim-dilim
götürüb qoyurdu ağzına.

-Mən lap şitini çıxarıdım! Heç görmü-
sənmi konyakla şirkə badımcan yeyəsan? Yey-
yəndən sonra şokoladnan davam edərik. On-
suz da bu gün başımı yaman itirmişəm.

Əhməd doldurduğu qədəhlərdən birini Sə-
daqət xanıma verdi, digərinin isə sağ əlinin şə-
hadət və orta barmaqları arasına alıb dedi:

-Bu badəni içək ailəmizin birliyi, sədaqəti
şərəfinə. Qoty həmişə evimizdə-ailəmizdə əmi-
namanlıq olsun, inam olsun etibar olsun! Bir
birimizi başa düşək, balalarımız da bizimlə
fəxr etsinlər. Şəxsən sənin sağlığına, mənim
ceyranım, balalarımız Sərvərin, Əlikərimin və
Elvüsalın sağlığına!

-Özünü yaddan çıxarma, -deyə Sədaqət
dilləndi. Sənsiz bir günümüz heç olmasın. Gü-
norta bir az hirslenmişdim, səni acıladım. Xə-
rinə dəydiimsə bağıشا. Olur da qadınlarda bə-
zı belə hallar. Fikir vermə. Sənin sağlığına!

Əhməd hiss edidi ki, azacıq olsa, Sədaqət
kinələnə almışdır. Indi əsas məsolə gecə
səhbətinə qalmışdı-uşaqlarlsı.

Gecə saat birə 10 dəqiqə işləmişdi. Səda-
qət xanım uşaqların yatıb-oyaq olmalarını

yoxlamaq üçün onların yataq otağına daxil
oldu. Onların artıq şirin yuxuya getdiklərinə
əmin olandan sonra öz otağına girdi, şkaflar-
dakı siyirməni dərtib fransız ətirindən qoltu-
ğunun altına, boğaz nahiyyəsinə, döşlərinin
arasına, qulaqlarının dibinə ehmalca sürtərək
ətir şüşəsinin ağızını bağlayaraq geri-siyirməyə
qoydu. Əhmədin keçən İtaliyadan ona hadiyə
götirdiyi ağ ipək penuarı geyinib onun ya-
nına keçdi. Əhməd fransız ətrin qorxusundan
xoşal oldu, sevincini bilmirdi necə biru-
zə versinki, Sədaqətin də ürəyince olsun. Əhməd
yadına toy gecisi düşdü. Sədaqət onda
da etirlənmişdi, amma bu gecəni etirin təravə-
ti tamam başqa idi, sanki ən zəif kişini də eti-
raza gələ bilərdi. Nə isə...

Beş-on dəqiqə keçməmiş Əhməd uzandığı
çarpayışında oturdu, yorganını qəşərinə çə-
kib və etdiyi "dərdləşmə"-yə "start" verdi:

-Ceyranım, sən sürpriz hazırlamışam. Bi-
llirəm ki, sən də yaman yorulmuşan. Ev işləri,
uşaqlar, üstəlik mən də arabir sənə problemlər
yaradıram. Bu gün əsəbləşməyin məni lap na-
rahət edir. Əsəblərin həmişəki kimi deyil. Sə-
bəbsiz də heç nə olmur. Görünür, belə əsəbi-
leşməyin nə ilə əlaqədardır. Müalicə lazımlı
olsa, yaxşı professor həkim tanışları, dostları
var, səni aparıb göstərə bilərəm onlara. Amma
mənə elə gəlir ki, sənin istirahətə böyük
ehtiyacın var. Bunu nəzərə alıb qərara
gəlmişəm ki, bu yay sənə gəndərim Antaliya-
ya, get bir az dincəl. Bir ay qalarsan, istəsən
bir az da vaxtını uzadarsan. İnidən planlaşdır-
dır ki, uşaqları rayona-nənələrinin yanına
göndərərsən, orada onlar tay-tuşları ilə vaxt
keçirməyi xoşlayırlar. Mən də artıq planlaşdırı-
mam ki, İtaliyaya gedib biznesimlə bağlı
işləri samana salıb, bəzi problemlərlə məşğul
olub. Ayda-ildə bir dəfə bir-birimizdən aralı
qalsaq, bəlkə də yaxşı olar. Əlbəttə, səndən ötrü-
darıxacağam. Amma nə etmək olar?! Sənin
xətrinə hər iztiraba dözərəm. Sən də bizdən
bir qədər dincələrsən.

Bu sözləri eşitdiyəcə Sədaqət özünü göyün
yedinci qatında hiss edirdi: "Antalya", "Əh-
mədsiz, uşaqlıq bir aylıq istirahət" sözləri

adrenalin kimi onun canına yayıldı, özünün
dünyanın ən xoşbəxt qadını sandı. Əhmədə
olan "məhəbbətini" biruza vermək üçün və
həm də kompliment kimi dedi:

-Ay kişi, sən nə danışırsan? Mən sənsiz
yad yerdə necə qala bilərəm? Bu mənim üçün
istirahət yox, cəhənnəm əzabı olar.

Sədaqət "sənsiz" sözünü işlədəndə "uşaq-
larsız" kəlməsini bilərkəndə işlətmədi. Qor-
xurdur ki, bədə ayaqda Əhməd ona deyə bilər
ki, uşaqları da götürər apər özünlə. Onda vəziyyət
d

(начало в предыдущем номере)

ЭКОНОМИКА

По причине дождливого и влажного климата земли талышей пригодны для некоторых сельскохозяйственных культур. С эпохи Сефевидов здесь занимались разведением тутового шелкопряда. Болотистая местность хороша для роста тутовых деревьев. Развитие этого промысла началось еще при шахе Тахмаспе I и значительно процветало при шахе Аббасе I, который переселил грузин и армян, хорошо знавших это ремесло, в Гилян и Мазандаран. Шах Аббас деньгами и землями поощрял их к созданию плантаций и выращиванию тутовника для разведения тутового шелкопряда и производства шелка.

Качество шелка талышей было ниже, чем в Реште и Фумене. В основном, шелк производили в южном Талыше, в Гаскаре и Горганруде. Представители Швейцарии, Греции, Италии, Франции, России и Османской империи открывали в Гиляне свои торговые дома, закупали талышский шелк и переправляли его в Европу через северный Талыш и Тифлис.

Через московскую компанию англичане после последней поездки Артура Эдвардса построили в Гаскаре, втором промышленном центре Талыша, завод по производству шелка для того, чтобы взять в свои руки всю торговлю. С этой целью через некоторое время они даже направили в Каспийское море свои корабли, что способствовало процветанию торговли до тех пор, пока казаки не напали на побережье в 1636 году.

В конце 17 века с установлением относительной безопасности на западном побережье Каспийского моря торговля шелком возобновилась. К Гаскару потянулись другие страны. Основным покупателем была Россия, которая, будучи соседом Талыша, старалась с помощью армян взять всю торговлю шелком под свой контроль. В 16 и 17 веках торговля шелком Гиляна была в руках армян, которые имели хорошие отношения с русскими. По договору 1711 года Петр I в обмен на закупки шелка у армян для России разрешил им вывозить свои товары в Европу через российскую территорию, а не через османскую. Хорошие торговые русско-армянские отношения продолжались до 1722 года, но с падением династии Сефевидов русские направили в регион свои корабли и, захватив каспийское побережье, стали напрямую покупать шелк. Однако со смертью Петра I усилия русских сошли на нет.

В 1734 году англичане подписали с Россией соглашение, по которому они договорились переправлять в Европу закупленный шелк транзитом через российскую территорию. Спустя четыре года делегация английских купцов получила разрешение Надир-шаха построить завод в Гиляне. В Гаскаре англичанами были сделаны большие капиталовложения, и в 1744 году в Гилян прибыла английская миссия Джонса Ханвея. В результате восстания южных талышей в 1744 году, начавшееся в Астаре и закончившееся в 1747 году в Гаскаре, английские купцы потребовали от британского посла в России Г.Форда взять под защиту их интересы, направить в их распоряжение два корабля, чтобы вывести все свое имущество из Ирана.

Хусейн Ахмади

ТАЛЫШИ

(от эпохи Сефевидов до окончания второй русско-иранской войны)

Центр архивных документов и истории дипломатии

ТЕГЕРАН -2005 год

В результате кризиса торговли шелком и по настоятельному требованию России основное производство Талыша, а именно выращивание тутовника и разведение тутового шелкопряда было заменено посевом риса. Это наблюдалось особенно в южном Талыше, где земли для этой культуры были пригодными. В засушливых талышских районах сеяли пшеницу, кукурузу, другие злаковые, а также хлопок. Кроме того, через талышские земли проходили единственные торговые пути, связывавшие Гилян и Мазандаран с Азербайджаном, Кавказом и Россией, которые имели важное значение.

ЧАСТЬ I

РОЛЬ ТАЛЫШЕЙ
В ВОЗНИКНОВЕНИИ
ДИНАСТИИ СЕФЕВИДОВ

ШЕЙХ СЕФИ

Шейх Сефи, после того как присягнул на верность шейху Захиду, отправился для встречи с ним в северный Талыш. Захид имел там два дома и две жены: один дом в деревне Сияхворуд на берегу Каспийского моря, другой - в местечке Халие Каране в Ханбали. Сейчас это район Ленкорани.

Шейх Захид занимался сельским хозяйством в двух деревнях, но большую часть времени любил проводить в Халие Каране.

Шейх Сефи, выехав из Гольхорана, в Астаре пересел на корабль и направился в Ханбали. В 1277 году он благополучно прибыл в Халие Каран, где встретился с шейхом Захидом. Следующие 25 лет после этой встречи оба деятеля

проводили вместе в северном Талыше. Лишь изредка шейх Сефи по разрешению шейха Захида ездил в Гольхоран по делам и быстро возвращался.

Шейх Захид умер в присутствии шейха Сефи в 1302 году в деревне Сияхворуд. Несмотря на разногласия старейшин по поводу места захоронения Захида, его похоронили под надзором Сефи не в Ширване, Мугане или Чумак Абаде, а в Сияхворуде. В период пребывания шейха Сефи в северном Талыше он подчинил себе многих старейшин, некоторые из которых имели большое влияние, такие как моулана Хатиб Навадехи, моулана Зейн-од-Дин Хатиб Бутсар Гилани (Астараи), сын Хаджи Хусейна Бариси Намини, моулана Хатиб Бутсар Гилани, сын Хатиба Ширвани, а также Пире Мохаммад Тулии, Пире Ахмад Талыш, Пире Али Горган и Пир Бадруддин Астараи. Все они были муридами шейха Сефи.

Влияние шейха Сефи среди талышей было таково, что его приглашали для разрешения споров между талышами и торками. Например, автор "Сафават-оль-Сафа" вспоминает о том, что шейх Сефи положил конец распрям между двумя враждующими деревнями Тул и Аларок в Асалеме.

Шейх Сефи не проявлял определенной симпатии к какому-нибудь племени или роду. Это полностью ясно из стихов, посвященных ему, в том числе, в книгах "Сафават-оль-Сафа" и "Сельселе-оль-Насаб-Сафавие". Возможно, в противном случае он получил бы широкую поддержку со стороны талышей. "Тарих-е Амини" свидетельствует, что шейха поддерживали две группировки: одна - верхушка талышских велаетов, другая - знать Малой Азии. Эти группировки широко поддержали также его сына шейха Садр-эд-Дина.

ПОСЛЕ ШЕЙХА СЕФИ

После смерти шейха Сефи 12 числа месяца мохаррама 1335 года его сын Садр-эд-Дин Муса принял правление на себя. Правитель Тебриза Ашраф Чупани вызвал его к себе и в течение трех месяцев содержал его под арестом в Рашидийе, затем отпустил, но через некоторое время пожалел об этом и направил отряд воинов для его нового ареста. Однако шейх Садр-эд-Дин, имевший много сторонников среди талышей, укрылся в талышских землях.

В 1406 году Тимур после встречи в Ардебиле с Хаджи Али передал его двору в туул большинство земель и селений южного Талыша, в том числе, Астару и Горганруд, присоединенных к Ардебилью. Эта вакуфная грамота всплыла во времена шаха Аббаса в деревне Худже Докухе в окрестностях Балха. Один из сыновей Хаджи Али Абдурахман вместе с женой и сыном постоянно прожи-

вал в талышских районах Гаскара и там же умер.

Во время первого похода шейха Хайдара в Дагестан основную часть его войска составляли талыши. Самым известным из них был Дада-бек Талыш, а отряды талышей прозвали "Аби Джаме" ("Одетые в голубые одежды") и "Джамаате Жулиде" ("Толпа лохматых")

В 1482 году из-за сопротивления муганских жителей Махмудабада кызылбашам талышам по указанию Хайдара "пролили много их крови". Аналогичные события происходили в Ширване во время правления Фарахисара Ширваншаха.

Некоторые из наместников шейха Хайдара были из талышских деревень, присоединенных к Ардебилю. Суфиян Талыш пользовался среди его сторонников большим влиянием. Опираясь на высказывания Фазль-уллы Рузбе-хана Ханджи Исфагани, можно предположить о родстве Хайдара и талышей. Он писал: "Талыши не молились и не соблюдали пост, сделали из Хайдара и киблу, и мечеть, тем самым, обожествив его".

Так как Рустам, падишах туркменского племенного союза Ак Куонлу, опасался нападения на Азербайджан Баиснагра, сына Якуба, он освободил Султана Али, сына Хайдара, от заточения в крепости Кехкехе и попросил его помочь. Султан Али с отрядом суфиянов встретился лицом к лицу с Баиснагром между Ахрай и Мешкином. На правом фланге стояли войска Хусейн-бека Шамлу и Рустам-бека Караманлу, на левом - Дада-бека Талыша и Хадем-бека Халифы. По приказу Султана Али Хусейн-бек Шамлу и Дада-бек Талыш атаковали отряды Ширвана и в первом же бою войска Баиснагра были разгромлены, а он сам убит.

Радость Рустама от этой вести прошла быстро. Он был встревожен широкой встречей и поддержкой Султана Али его сторонниками. Уже через полгода Рустам отдал приказ об убийстве его и его приближенных, которые находились в резиденции в Хойе. Эту весть принес Султану Али один туркмен из числа почитателей Сефевидского двора. Султан Али был напуган известиями, призвал свое окружение и выслушал их. По мнению Дада-бека Талыша и других участников совещания, необходимо было, сохраняя боеготовность против Рустама, направиться в Ардебиль, где было много муридов династии Сефевидов. Султан Али этой же ночью в сопровождении муридов и двух своих братьев Ибрахима и Исмаила отбыл в Ардебиль. Встревоженный этим, Рустам направил им вслед Хусейн-бека Али-хана и Айбе Султана Туркмана с пятитысячным войском.

(продолжение следует)

İSLAM VƏ ZƏRDÜŞTİLİK MÜNASİBƏTLƏRİ

İslamın başqa dinlərə münasibəti ilk növbədə bu din üçün meyar olan Qurana görə, qeyri-müsəlmanları kitab əhlinə və bütürəstliyə ayırmak prinsipinə əsaslanır. Monoteist - İbrahim dini ənənələrinin davamı kimi nazil olan müqəddəs kitab - Quran ilk növbədə ərəb dilində Məkkə və onun ətrafında yaşayan ərəblər, yəni müəyyən mədəni və oturaq ənənələrə malik bütürəst ərəblərə göndərilmişdir. Bu mənada Quran bütürəst ərəblərə, müəyyən bir qövmə göndərilən kitab olduğu üçün onun missiyasının əsas hüdudları milli ərəb qövmü çərçivəsində bitməli və kitabları olan başqa xalqlara tətbiq olunmamalı idi.

Böyük və zəngin dini ənənələrə malik olan nəhəng imperianın hakim dini kimi tərribədən keçmiş zərdüştliyin Avesta kimi müqəddəs kitabı da ərəblərə məlum idi; təbii olaraq Quran da zərdüştlerin kitab əhli olduğunu təsdiq etməli idi. Bəzi məlumatlara görə, Allahın rəsulu Məhəmməd özü də zərdüştleri kitab əhli kimi tanımışdır və bu barədə mübahisələr zamanı ortaya çıxan suallara bu mövqeyini etiraf etmişdir. Zərdüştler və zərdüştlik barədə islam tarixində siyaset Məhəmməddən sonra köklü surətdə zərdüştlerin əleyhinə dəyişəndən sonra belə, zərdüştlerin kitab əhli olduğunu, Zərdüştün peyğəmbərliyini və "Avesta"nin müqəddəsliyini, İslamda müxtəlif zümrələr, alımlar təsdiq etmişlər: İsnə-əşəri imamiyə məzhibinə mənsub olanlar, batinilər, ismaililər, qərmətilər, sünî alımların bir qismi - imam Əhməd Hənbəl, Şafei, mütəzəli mütəkkəlimlər, Həsən Bəsri, Əbülsəhl Novbəxti, Axund Xorasani, Seyid-Mortaza Elmul-həda, Mehdi Kəjuri və s. zərdüştleri kitab əhli saymışlar; müasir İranın görkəmli din xadimi M.H.Təbatəbai də bu fikir olmuşdur. Zərdüştlerin kitab əhli olmasını onların müsəlmanlarla, yəhudilərlə, sabiilər və xəçpərostliklə yanaşı məjus adı ilə kitab əhli olmasını göstərən Quran ayəsi də təsdiqləyir (36-17). Allahın rəsulu Məhəmmədin ejemilərdən farsların və ərəblərdən - Qureyşlərin Allahın yaratdıqlarından on yaxşısı, xeyirlisi sayması və zərdüştlərə əzab və rənərin ona əzab verdiklərini, mehribanlıq edənlərinə onuna mehribanlıq etdiklərini bildirməsi haqqında hə?dislər də vardır. Allahın rəsulu, cini zəmanda, zərdüştlərə öz dini mərasimlərini həyata keçirməyə azadlıq verilməsini, hətta onlarla islamdan başqa qeyri

dindən olanlardan daha yaxşı rəstar etmələrini də tələb etmişdir. Tədqiqatçılar Qurandakı "yəs-in" ifadəsinin Avestadakı Yəsnalara işarə olduğunu, Quran rəmzlərlə də olsa, Yasin surəsinin Yəsnalarla, zərdüştlerin müqəddəs kitabının-Quran kəlamları ilə müqayisə olmasına müəyyən əsaslar olduğunu irəli sürmüşlər. Yasin surəsinin Quranın qısalılmış variantı kimi qəbul etmək üçün müəyyən əsas var; zərdüştiliklə islamın müqayisəsi üçün Yasin

Bu mübazisələr göstərir ki, son nətijədə rumlara qələbə çalajığı barədə Quran ayələri mübahisələrə son qoymaq məqsədi daşımışdır. İslamin ilk dövründə zərdüştlərə münasibətin mübahisə doğurması daha çox siyasi məqsəd daşıyır, nəinki dini: çünkü zərdüştliyin kitab əhli və monoteist din olması ağıllı adamlarda şübhə doğura bilməzdi. Zərdüştlerin kitab əhli olması islam dinini istilaçılıq məqsədlərinə xidmət etməyə yönəldən hakim təbəqəyə

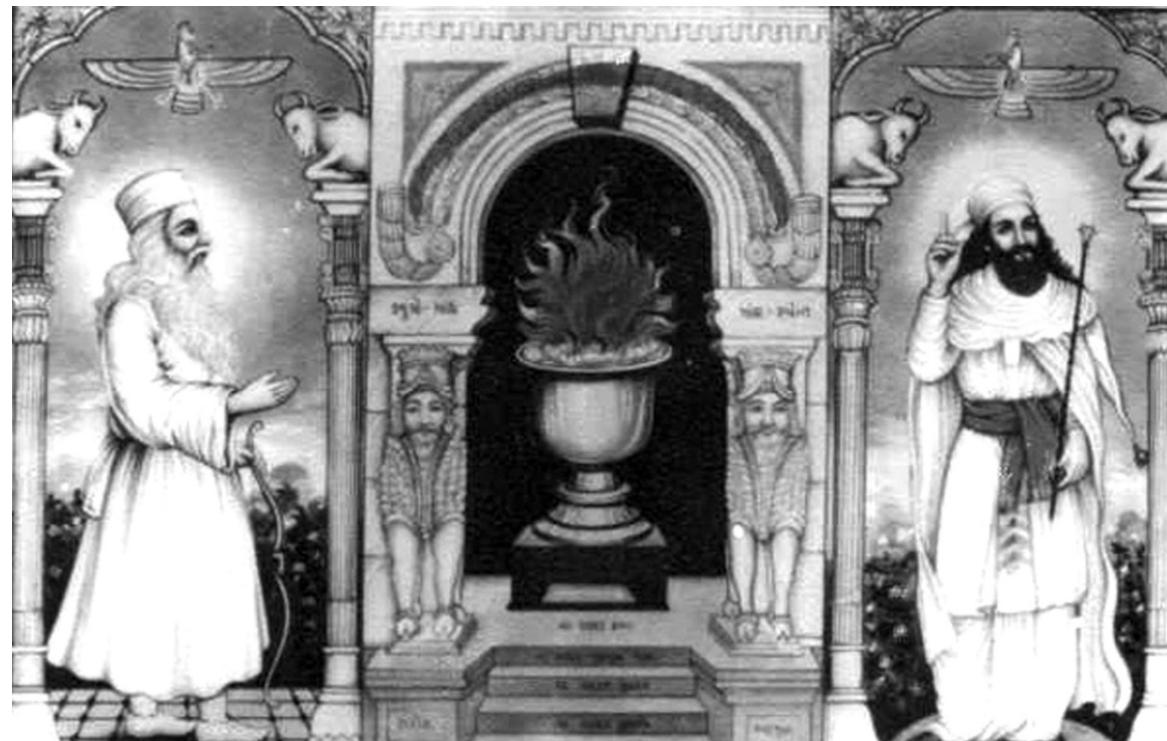
Quran hələ yazıya alınmadış ərəb istilaçıları geniş hərbi əməliyyatlara başladılar və İran ərazisinə (632-633) soxuldu. Artıq 652-jı ildə, İranın böyük hissəsini ələ keçirəndən sonra, burada iqtisadi maraqlarını təmin etməklə yanaşı, islam dinini də zərdüştler arasında zorla yaymışlar. Əgər kitab əhli saydıqları yəhudilər, xristianlar və sabiiləri "zimmi" adı ilə tanı'yıb, onlara: "İslam ya da xüsusi vergi-jizyə" vermək kimi bir çıxış yolu qoy-

Müsəlmanların zərdüştliyə münasibətləri göstərir ki, müsəlmanlar onlara qarşı heç də dözümlü olmayıb və bu dözümlülükün həddi hər dövrdə siyasi və iqtisadi amillərdən asılı olaraq dəyişib. Ümumiyyətlə, islam nəinki zərdüştliyə, habelə kitab əhli olmayan ərəb bütürəslərinə qarşı da çox sərt rəstar etmiş və bu məsələ "Quran"da öz əksini tapmışdır.

İslam aləmində müsəlman fırqələri arasında da dözümsüzlük halları olmuşdur. İslamin kitab əhli kimi qəbul etdiyi yəhudü və xəçpərostlərlə münasibətlərində də vaxtaşırı dözümsüzlük nümayiş edilmişdir. "Kafir" damğası vurduları zərdüştlerlə münasibəti isə "Darul-hərb" meyari ilə qiymətləndirilmişdir. Zərdüştliyə münasibət məsələsində İslam dini dözümlülük islamın siyasi maraqları çərçivəsində müvəqqəti bir manevr olmuşdur. İranda Səfəvi hakimiyyəti qurulandan sonra dini dözümlülükün dövlət səviyyəsində həll edilməsinə təşəbbüs göstərilsə də, bu siyasi səjiyyə daşıyaraq anjaq xəçpərostlərə aid olmuşdur.

İslamda dini dözümlülük hazırda həm dini, həm də siyasi mənada həll olunmamış qalmadadır. Bu problem düzgün həllini gözləyir. Dini dözümlülük yeni məsələ deyildir. İslam aləmində bu məsələ adamları daim düşündürmüştür. Zərdüştliyə münasibətdə İslama dini dözümlülük məsələsinin həlli BMT, YUNESKO və digər bu kimi yüksək nüfuzlu beynəlxalq təşkilatların nəzarətiylə, mövjud dirlərin əzəli olan zərdüştliyin müqəddəs kitablar külliyyatı və onun yaxıldığı məkanlarda - Misir və Çin də daxil olmaqla müxtəlif ölkələrin daxil olduqları ərazi də xüsusi Yaxın xristian və İslam məbədlərinin çevrilmiş abilərini əslində olduğu şəkəl salıb, zərdüştliyin fəaliyyətini bərpa etməklə mümkündür - Zərdüştün müəyyənləşdirdiyi son 12 min illik dövrdə meydana gəlmiş dirlərin Zərdüştliyə yaritmaz münasibəti tərribəsində yaranmış mənəvi mühitin bəşəri olmayan məqamlarını aradan qaldırmaq çox vajib və aktual məsələdir - dirlərə rəsi dözümlülük probleminin düzgün həlli yalnız bu konteksdə mümkündür.

Behtum Fərxun (Şahsəy)

surəsində müəyyən əsaslar da var - bu surədə bir yerə göndərilən iki peyğəmbərin Vətənidə qəbul edilməməsi Zərdüşt peyğəmbərin əvvəljə Vətənidə qəbul edilməməsiylə səsləşir. Onu da qeyd edək ki, peyğəmbərin sağlığında Ərəbistanda kitab əhli olan zərdüştlerlə ərəblərin nejə rəstar etməsi məsəlesi mübahisələrə əsas ola bilərdi. Ərəblər arasında kitab əhli olanların kimlərə aid edilməsinin həqiqətən müzakirələrə səbəb olmasını ərəb mənşəli bütürəstlərlə müsəlmanlar arasında müzakirələrin davam etdiriyini bəzi rəvayətlər də təsdiq edir. Ərəbistanda ərəb müsəlmanlarla bütürəstlər arasında mübahisələrin hələ davam etdiyi dövrdə İran qoşuları Misirdə Bizanslara qalib gəldikdə ərəb bütürəstləri müsəlmanlara deyirmişlər: "Siz deyirsiniz, kitab əhlinə bütürəstlər qalib gəlməyəjəklər, bəs niyə maqlar kitab əhli olan rumlulara qalib gəldilər. Biz də sizə qalib gələcəyik, nejə ki, farslar rumlara qalib gəliblər".

sərf deyildi: onlar zərdüştliyi bütürəstlərlə aid etməklə İran qarşı hərbi yürüşlərə ideolozi zəmin yaratmaq istəmişlər və belə də etmişlər. Nəzərə almaq lazımdır ki, Quran Məhəmmədin vaxtında hələ qələmə alınmadığından, ərəb istiləri prosesində tərtib olunub yazıya alınmışdır.

Əsliyində ərəb müsəlman istilaçılarının zərdüştliyə və onunla bağlı yaranmış İran mədəniyyətinə divan tutmaları müsəlman dininin dözümlülük prinsiplərinə ləkə götirmişdir. Zərdüştliyə İslamin münasibəti, Quranın İbrahimim monoteist dirlərin davamçısı olması həqiqətini etiraf etməsində özünü daha qabarlı göstərir. Doğrudan da, Quranın bu məsələdə, yuxarıda qeyd olunan məqamlarını ərəb-müsəlmanlar ustalıqla həyata keçirmişlər. Onlar bu üç dindən başqa din tanımadılar. Ona görə də kitab əhli dedikdə yəhudü və xəçpərostlik dirləri nəzərdə tutulur, başqa dirlər isə qarət olunurdular. Bu hal XIX əsrə qədər davam etmişdir. Onların İranda sayı hazırlıda çox azdır.

...Познакомились мы с Новрузали в ноябре 1969 года. Я как раз вернулась из Москвы, где завершила свою диссертационную работу во Всесоюзном Институте Гельминтологии им. К.И. Скрябина. Одной из моих подруг он накануне сказал, что эта девушка мне нравится, она чем-то похожа на одну из моих сестер... А знакомство произошло как-то случайно, в одной из комнат в доме аспирантов АН Азербайджана, где мы тогда жили, состоялась вечеринка. Я тоже обратила на него внимание, он тогда уже выглядел серьезным, ученым и очень культурным человеком. Поговорили о том, о сем... Оказалось, что он закончил факультет иностранного (английского) языка Педагогического Института и работает над темой по талышской диалектологии. Для меня это было ново. Я до того не жила в Баку, заканчивала русскую школу в Белоканском районе, институт в Дагестане. И конечно, по принципу того времени, родным языком считала русский, несмотря на то что хорошо знала свой родной аварский, азербайджанский и неплохо немецкий языки. Поэтому талышский язык меня как-то заинтересовал особенно близость фарси, который мне очень нравился. Наше общение продолжалось, т.к. мы жили в соседних комнатах. Он в свою очередь интересовался моей областью исследований - паразитологией, это действительно очень интересная, живая наука.

В то время молодежь была совсем другой, более начитанной, целеустремленной, жили небогато, на стипендию аспиранта, позднее лаборанта жили очень скромно, а большую часть денег тратили на книги. Я до сих пор смотрю на книги Новрузали и помню, где мы приобретали каждую из них. Иногда я его за это ругала, но он считал, что в них вся его жизнь. Кроме аспирантов и молодых ученых в общежитии жили

ья. В 1969 году я защитила диссертацию, годом позже - Новрузали. К этому времени мы уже ждали нашего первенца Кямрана. Нам представили комнату побольше, Новрузали всячески помогал мне по хозяйству, кормил, гулял с ребенком... А после того как в семье стало прибавление, он работал еще больше, - репетиторство стало развиваться, особенно много было желающих заниматься английским языком. Жизнь налаживалась. Мы работали, дети подрастали и в семье все стали говорить на различных языках. Я учила детей аварскому, русскому, Новрузали английскому, талышскому, азербайджанскому. Первое четверостишие, которое знали дети на талышском, было:

"Эмэ эркэшишон,
Эмэ тахтэтошишон",

Дальше я не запомнила, мы были почти "полиглоты", иногда в порыве гнева он говорил детям "сыпа зуа" на талышском и улыбался...

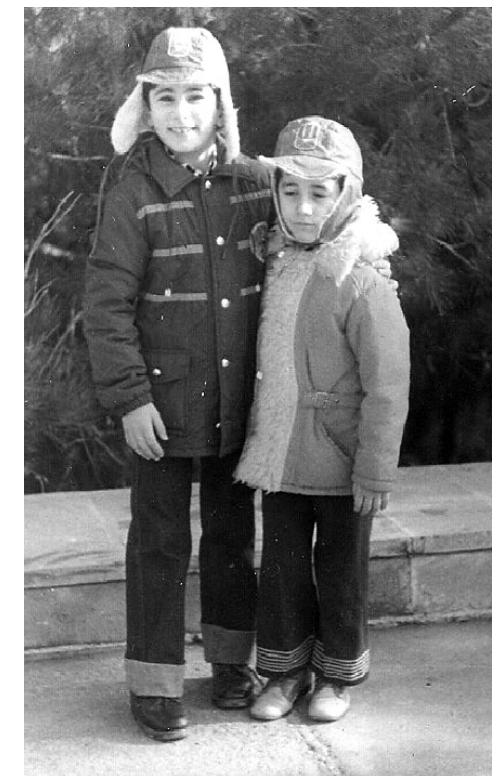
Летом мы ездили с детьми в Арчivan (Астара). Я видела с каким уважением все близкие и родственники относились к нам, как к семье Новрузали. Приглашали в гости, я приобщалась к талышской культуре, кухне и убедилась, что действительно у талышей очень древняя самобытная культура, традиции и обычаи. Он очень любил свой край, гордился им, поэтому хотел, что и мы полюбили его, возил нас на море, на Ханбуланчай, на горячие источники "Истису"...

семьи уже известных научных работников, и которым мы относились с уважением и я не помню, чтобы кто-то с кем-то конфликтовал. А дружеские отношения между молодыми постепенно переходили в любовные: складывались молодые семьи, причем в самой идеальной форме. Часто собирались в какой-нибудь комнате, спорили, делились новостями, рассказывали анекдоты... Тогда не практиковалось среди молодежи хождение по ресторанам и кафе, совершились коллективные хождения в кино - в к/т "Севиль", или "Гэлэбэ", что в Ясамалах. В этих условиях зародилась и наша сем-

ник, кастрюлю, чтобы готовить домашнюю еду. Отмечу, что ему очень нравилась и аварская кухня, помимо талышской, особенно "лэвэнги", которая готовила его старшая сестра Джавахир ("нүвэ").

Дети росли... В 1998 году мы получили квартиру на ул. Низами. Начались в стране противостояния. И мы с Новрузали были в первых рядах борцов за демократию в Азербайджане. Вместе с детьми участвовали в похоронах шехидов "20-го января". Новрузали постепенно становился успешным научным работником, педагогом, просветителем. Я сама уже по другому смотрела на него, и думала, как этот деревенский парень в 17 лет ушедший из дома набрал столько знаний, культуры а позднее - мировую известность. У нас дома бывали такие ученые, как профессора - Зарифа ханум Будагова, М. Ширалиев, М. Дешериев, А. Пирейко и другие известные люди из Канады, Америки, Англии, Франции и т.д., которые всегда в беседах высоко оценили научные исследования Новрузали и его вклад и заслуги в мировую и Азербайджанскую науку в области языкоznания. Наряду с диссертационной темой Новрузали собирал материалы для талышско - русского словаря, итогом этих исследований появился изданные в Москве в 1976 г. Институтом Языкоznания Академия Наук СССР под руководством А. Пирейко "Талышско - русский словарь", который содержал материалы, собранные Новрузали в талышской зоне. Он как ребенок радовался появлению первого словаря и в дальней-

чаль". Действительно, они оба были творческими, очень эрудированными личностями... Поэтому может так близки к печальному концу своей жизни... Кямран скончался через 6 месяцев после ареста отца, он не мог уже летать, мечтать, радоваться... Все время обращался ко мне: "что делать, кому обратиться?!" Но, нам некому было обращаться, потому, что силы, которые сотворили с нами этот жестокий акт, были очень жестоки и коварны. Вспомнились слова, написанные М. Лермонтовым в стихотворении на смерть А. Пушкина:

*"Погиб Поэт! - невольник чести -
Пал. оклеветанный молвой,
С свинцом в груди и жаждой мести,
Поникнув гордой головой!..."*

Новрузали сделал все, чтобы мир знал, что есть такой народ "талыши", со своей самобытной культурой, языком, своей историей, прошлым и будущим...

Талышский Культурный Центр, основоположником которой был Новрузали, многое добился: изданы букваря для начальных классов, учебники для начальных классов, словарь состоящей из более 10 тыс. слов, газета "Толыш Садо" и т.д.

И последними его словами во время болезни были: "я прожил свою жизнь достойно и горжусь этим, 68 лет это не мало..."

Но для семьи его, для меня и моих детей этого было очень мало...

Мы тоже гордились и гордимся им. Я не успела много сказать ему. Мое чувство к нему было безгранично, оно было и взаимным уважением, и взаимной любовью. Сейчас я думаю, а может быть, если бы он женился на девушке - талышке, а не аварке, может его жизнь сложилась бы иначе. Но не знаю, кто уготовил ему такой конец, кто был его ангелом, а кто демон - это покажет ВРЕМЯ...

шем, многие годы работал над новой, более объемном издании словаря.

Он мечтал о внуках, о том, чтобы его сыновья имели свою точку зрения на все жизненные ситуации, стали полезными для общества. Старший сын после окончания института уехал в Германию, где получил образование художника, научился в совершенстве говорить по-английски, по немецки, но, жизнь его оказалась короткой. Он гордился отцом, они много беседовали при встрече, но помню одно - Кямран ему говорил: "Папа, умножающий знание - умножает пе-

TALİŞ DİLİ - HİND-AVROPA DİL AĞACININ ÇƏRDƏYİ, KÖKÜ VƏ YAXUD ANASI

Allahin adı ilə

Ağıllı və insaflı olan bəşər övladlarına
Allahin salamı olsun.

Çox ali ehtiramlı oxucu qardaş və bacılarım, bu yazı çoxdan içimdə olan bir həqiqətin təzahürüdür. Mən burda heç bir kəşfdən söz açıram, açacağım mələbin dərkindən ötrü bir az diqqətli və bir az da insaflı olmaq lazımdır. Söhbət fizi ki mövcud olan hər bir varlıq kimi, dilin sözlərinin də iki əks qütbərin ("+" və "-" nin, erkək və dişi-nin, sözə desək, 1 sait və 1 samitin) vəhdətindən gedəcəkdir. "-" və "+" yüksəklerin vəhdətindən cərəyan alınır. Demək, iki əks qütbün vəhdətində nəticə mütləqdir. Elə bilirom ki, deməyəcəksiniz "-" və "+" yüksəklerin sözlərlə nə əlaqəsi var?! Var, özü də birbaşa. (Bu şimşeyin çaxışında da özünü göstərir). Və yaxud hər çərdəyin içində (biri dişi biri erkək olmaqla) iki ləpə vardır. Bu ləpələr arxadan (cynən insanlar kimi) oxşar, üzüza yapışdıqları hissədən fərqlidir. Çünkü, birində yiv digərində rüşeym olur. Bu ləpələrə inquabasiyon şərait yaranan kimi onlar da vahidləşir, fiziki əlaqəyə görək gələcək nəslin davamı olacaq cürcətini yaradır, həmən cürcəti də böyüküb ağac olur və həmən çərdəyin nəslindən olan meyvələr verir. Deyəcəksiniz ki çərdəyin dilə nə aidiyəti. Vardır, özü də yənə birbaşa. Bu proses insanlardan tutmuş

bütün canlıların mövcudluğunu davam etdirməsinin əsasıdır. Bu prosesdə cəmi 1 erkək və 1 dişi rol oynayır. Demək iki əks qütblü əsas. Bu prosesdə 3, 4 və ya daha çox varlıq, fərd iştirak edə bilməz, çünkü nəticə hasil olmaz. Yalnız 2 əks cinsin quvusmasından törəmə, yəni davam ola bilər.

Yuxarı da qeyd etdim ki, dil də eyni ilə bu qayda ilə mövcuddur. Dildə olan sözlər də 1 sait və 1 samitin birləşməsindən öz məna övladını yaradaraq mövcud olurlar. Dillər də iki qrupdur. 1-cisi: Əsas, yəni kök, çərdək olan dillər, (bu dillərə ilk, özək və ya dil ağacının çərdəyi deyilir), 2-cisi qeyri dillərdən alınan sözlərdən yaranan dillər.

Dünyamızda çoxlu dil ağacları mövcuddur. Mən bu gün sizə onlardan biri olanın Hind-Avropa dil ağacının çərdəyi, kökü, əsası olan Tolış dilindən söhbət açmaq istəyirəm. Tolış dilinin hərfləri 8 saitdən və 23 samitdən ibarətdir. Belə ki, bu dili bilən şəxs Dehlidən tutmuş Madridə qədər olan coğrafi ərazidə danışlan dillərin (zaman kəsiyində bu dillərdə işlənən sözlər formasını qismən dəyişmiş olسا da) əsas kök sözlərini başa düşər. Çünkü bu dil o dillərdə işlənən sözlərin əsasını özündə qoruyub saxlamışdır. Belə ki Tolış dilində olan əsas sözlər demək olar ki bütünlük 1 sait və 1 samitin birləşməsindən ibarətdir.

Dil əlbəttə iki varlıq arasında olan ünsiyyət vasitəsidir. Dil insanların qarşılıqlı anlaşmasından ötrü zərurətdən doğan bir meydardır. Demək dil bir kişi və bir qadının birləşdiyi dövrdən mövcuddur. Deməli dil hiss-həyəcanı ifadə edən vasitədir. Əlbəttə ilk insan əvvəl ağrı-acisini və ya sevincini özündən asılı olmayaraq 1 söslə ifadə etmişdir. Məs: A... e...o və s. Lakin iki insan arasında bu sözlər yetərli deyil. Odur ki qısa yəni iki söсли sözlərin yaranmasına zəmin yaranmışdır. (Əlbəttə ilk insan ensiklopediya və ya internasional deyə bilməzdi, buna ehtiyac da yox idi). Zamanı nəzərə alsaq ilk insanla-

rın yaşadığı dövr vəhşi heyvanlardan qorunma və sairədən ötrü bir birinə səslənmələri üçün əlbəttə hiss və həyəcan-dan doğan qısa sözlər, daha la-

konik ifadələr işlənməlidir. Söhbətimizə ailə icmasından başlayaq

Ata sözü

Talış-Pa, Pə, Pi
Hindistan, Pakistan- Dədi, Pade
Əfqan, Tacik, Fars- Pədər, pedər
Rus, Alman, İngilis, İspan- Papa, Fa-
ter, Fazə, Padri

Ana sözü

Talış-Ma, Mo, İnə, Dodo (dodo sözü haqqında növbəti yazımızda ətraflı şərh vərəcəm).

Hindistan, Pakistan- Madi, Made
Rus, Alman, İngilis, İspan- Mama,
Mutter, Mazə, Madri

Qardaş sözü

Talış- Bo
Hindistan- Brade, Bradi
Rus, Alman, İngilis, İspan- Brat, Bru-
der, Brazə, Brani

Misalları çox uzatmaq olar, bu bütün sözlərdə belədir.

Görürsünüz, Tolış dili ilə müqayisədə o biri dillərin sözlərində daha çox söslər iştirak edir. Demək o dillər Tolış dili ilə müqayisədə daha sonra yaranmış olduqlarını bariz şəkildə nümayiş etdirirlər.

Daimi birgəyaşış anımları: So-hə-yət, Kə-ev, Bə-qapı, Do-ağac, Xo-xara-
ba, Ro-yol, Bo-yük, Ov-su, Dü-ayran,
Bü-qoxu, Ki-oçaq və s.

Ailə: Pa, Pə, Pı-ata, Ma, Mo-ana, Bo-
qardaş, Ho-bacı (Hovə sözündə olan "və"
əlavəsi əzizləmə mənası daşıyır, Zoə-də
olan "ə" kimi, Xala-da olan "la" kimi,
day-da olan "y" kimi, kijə-də olan "jə" kimi,
və s.), "Də" və yaxud "Zə"- bu Ata, yəni
erkək deməkdir, Dədə, Zəzə- yəni atanın
atası. "Nə" ifadəsi isə dişini bildirir.
Məsələn: Kinə ("Ki" yəni ocaq-ev, "nə"
yəni dişi, "kinə", yəni evin dişi övladı),
"Kiyo"-ocaq yeri, "Inə"-yəni "birinci nə"-
ana, "nənə"-yəni "nə-nin nə si"-ananın
anasi".

Məişət-təbiət anımları: Qo-
mal, inək, Vo-külək, Zo-zog, rişə, Ko-iş,
Lo-qarğa, Co-ayrı, başqa, Ho-yetişmiş, dəy-
miş, Nü-yeni, Cü-arx, Lü-qabiq, Sü-

şor, duzlu, Kü-kor, Şü-kişi, ər, Pü-köpük Mü-saç, tük və s.

Say: İ-bir, Dı-iki, Se-üç, Ço-dörd, Da-
on, Sa-yüz və s.

Talış dilində üç və ya dörd hərfdən ibarət olan sözlər heç də bir məshhəm ifadə etmir bu sözlər bir neçə sözün birləşməsindən ibarət olan tam bir cümlənin ifadəsidir.

Məsələn: Pard. Gəlin bu sözə iştirak edən dörd hərfin kodlarını açaq. "Pa"-ayaq, "r" səsi özündən sonra gələn "o" səsi özündə gizləmiş "ro" sözünün nümayəndəsidir, "D" səsi də özündən sonra gələn "əvarde" sözünü özündə ehtiva edir. Demək, Pard-körpü sözünün əsil açılımı belədir: Pa-ayaq, ro-yol, ru-çay, əvarde-keçmək. Deməli, bu söslərin birləşməsindən ibarət olan kodlaşdırılmış məna budur. Çağın üstündən ayaqla keçilən yol. Belə misallar da çoxdur. Məsələn: Qard, mard, sard, card, hard və s.

Talış dili Allah tərəfindən nazıl edilmiş insanın heç nə əlavə edə bilməyəcəyi ən qədim və unikal özəlliyi və mütləq bir fundamentallığı olan dildir. Nə xoş bu dil haqqında yazacaq dilçilərin halına. Mən sadəcə bu dil haqqında içimdə olanların 1%-ini yazıb onu dilçilərin yadına saldım. Bu dil dillərin anası, kodu və notudur.

Əziz dilçi alımlar, sizin bu barədə fikirlərinizi gözləyirəm. Siz də qoşulun. Bu haqda içimdə bir dünya izahlar vardır, sizinlə bölməyə hazırlam. Yuxarıda qeyd etdiklərim mənə Xalıqdən İlham olunur.

Şairin əlavəsi: Əziz talışlar və qeyri talışlar, Ana dili hər insana öz doğma anası qədər doğma və əziz olmalıdır. Bu doğma ananın və atanın ağzının içində olan Allahın bəxş etdiyi ən özəl və on ülvə bir nemətdir. Gəlin bir-birimizin dilinə hörmət və sevgi ilə qayğılarda bulunaq. Axi bu anamızın anamızın şipşirin dilidir. Ana dilini sevməyən anasını, vətənini, Tanrısını sevərmi?...

Sizlərə hörmət və ali ehtiramlarla: Əli Nasir

P. S. Gələn sayımızda Azər, zərbən,-
Zərdüst sözlərindən tutmuş, Hind-avropa
dillərində olan ölkələrin Tolışca məna açı-
lmınıda qeyd edəcəyəm

(Ardı gələn sayımızda)

Из писем читателей “ТОЛЬШИ СЯДО”

**Приветствую
всех талышей
Азербайджана!
(Письмо из России)**

Меня зовут Рауф Нураддини зоа Гусейнзаде. Я родился 24 октября 1993 года в Азербайджане, в деревне Кенармеша Ленкоранского района. С трёх лет живу в Российской Федерации, в городе Киров. Город расположен на реке Вятке, в 900 км от Москвы. Название Киров, город получил в честь Сергея Мироновича Костrikова (Кирова). Сергей Миронович Киров являлся активным участником Октябрьской революции, в 1921 году был первым секретарём

ЦК компартии Азербайджана. Учусь в 10-ом классе в школе 57, не отличник, но стараюсь получать положительные оценки. Семья у нас небольшая: папа, мама, я и младший брат. Брат учится в 9-ом классе. Он ударник, учится хорошо. Я и брат к учёбе относимся добросовестно.

Несмотря на то, что я живу в другой стране, никогда не забываю свою родную землю и свой народ. С интересом читаю и изучаю историю, культуру, язык и традиции нашего народа. Свободно говорю на трех языках - талышский, азербайджанский и русский.

На летние каникулы мы вместе с семьей едем в Азербайджан - в Ленкорань, к бабушке и дедушке. Ленкорань -

золотая жемчужина Азербайджана. Там нам всегда радостно, интересно, ведь мы с нетерпением ждём, когда приедем в

родной город.

Я ещё являюсь блогером. В сайте вконтакте.ru открыты талышскую группу, где обсуждаем разные темы, новости, факты о нашем народе. Разместил там сотни разных картин, видео ролики, песни о талышах, и все члены группы с интересом читают, смотрят и обсуждают их.

Недавно в России прошла перепись населения, мы тоже в нём участвовали, отвечали на вопросы. Национальность написали - талыш, а родной язык - талышский.

Я горжусь тем, что я талыш и из "золотой жемчужины" Азербайджана. Конечно, это не означает, что я отрицаю другие языки и культуры, наоборот, для меня все люди равны

перед Богом, не имеет значения какой национальности принадлежат они. Просто думаю, что человек не должен забывать свое национальность, своих предков, историю, язык, культуру! Ведь, у каждого человека есть право знать о своем этносе.

В мире, люди всегда смогут воевать, убивать друг друга, но не каждому человеку удаётся жить дружно и уважать друг друга. И по-моему это самая главная проблема человечества. Ведь именно так возникают межнациональные конфликты. И из-за этого у людей появляется ненависть друг к другу.

Желаю всем людям добра и взаимопонимания.

И конечно же в дальнейшем желаю удачи и успешной работы газете "Толышси садо".

Рауф Гусейнзаде.,
г. Киров, Россия.

